

Romové v maďarském tisku – „případy“ Kétegyháza a Tura

Evžen Gál

1. Úvod

Tato studie je analýzou novinových článků z období od 10.9.1992 do 17.10.1992¹, které referují o dvou trestných činech spáchaných bezprostředně po sobě, 8.10.1992 a 12.10. 1992, v obcích Kétegyháza (jihovýchodní župa Békés) a Tura (pešťská župa).

2. Metodologická poznámka

Tato studie se zabývá především kontextualizací obou případů, způsobem, jakým jednotliví autoři pracují se zdroji informací, a tím, jaký obraz Romů ve svých textech vytvářejí a jakých stylistických prostředků k tomu užívají. Analýza využívá některé postupy funkční stylistiky (především při analýze použitých jazykových prostředků) a některé postupy etnometodologie (v první řadě při sledování užívání kategorie „Rom“ a zapojování daných událostí do různých kontextů; k tomu srov. Eglin, Hester, 1999 a Nekvapil, Leudar, 1998). Cílem studie **není** kritická analýza toho, jak „objektivně“ referovaly zkoumané články o těchto událostech, ale to, jak tyto události spoluutvářely, jaké stereotypy o Romech reprodukovaly či produkovaly.

3. Korpus analyzovaných textů

3.1 Analyzované texty pocházejí z archivu maďarského deníku Népszabadság, který své služby nabízí široké veřejnosti². Články jsou zde uspořádány tematicky; národnostní problematika, maďarská menšina v zahraničí a romská problematika tvoří tři samostatné oblasti. Analyzovány byly články dostupné v tomto archivu, nikoli všechny uveřejněné články³. Archiv Népszabadságu je zaměřením, šíří tematického záběru i počtem sledovaných tiskovin v Maďarsku unikátní a novinářskou veřejností hojně využívaný, lze tedy předpokládat, že profesionální pracovníci této instituce shromažďují to nejdůležitější z maďarských médií.

3.2 Excerptováno bylo 12 deníků (z toho 3 regionální) a 3 týdeníky. Politicky (názorově) lze tato periodika zařadit jak k listům spíše provládám⁴ (Pesti Hírlap, Új Magyarországn), tak i k opozičním (Magyar Hírlap⁵, Népszabadság⁶). Ve většině případů jde o tzv. seriózní tisk; bulvárnější charakter mají Kurír a Reform, klasickým bulvárem jsou Mai nap a Pesti riport. Mezi zkoumanými periodiky je i bývalý samizdatový Beszélő⁷, jakož i bývalé tiskoviny Maďarské

¹ Toho dne ubili skinheadi Roma v severomaďarském městě Salgótarján. Tato událost a následný proces zcela zaujaly maďarské noviny, takže odkazy na námi zkoumané události se poté objevují již jen sporadicky.

² V době excerptce ještě zdarma, v současnosti už za poplatek. Také se změnil okruh sledovaných tiskovin, v současnosti pracovníci archivu sledují již jen nejvýznamnější celostátní periodika. Do našeho korpusu jsou však ještě zahrnuty i regionální noviny.

³ Za poskytnutou pomoc patří poděkování pracovníkům archivu Népszabadságu a institutu Domus Hungarica, který autorovi umožnil studijní pobyt.

⁴ Jde o konzervativní vládu premiéra Józsefa Antalla.

⁵ Maďarská veřejnost ho považuje za deník blízký liberálnímu Svazu svobodných demokratů.

⁶ Podle veřejného mínění jde o list blízký Maďarské socialistické straně.

⁷ Redakce, resp. okruh jeho autorů je blízký tehdy opoziční straně Svazu svobodných demokratů.

socialistické dělnické strany (Népszabadság, Békés Megyei Hírlap a Hajdú-bihari Napló). Nejčtenějším deníkem, vycházejícím v nejvyšším nákladu, je Népszabadság; o existenci zápasily v inkriminované době stranický⁸ týdeník Heti Kis újság, částečně i Új Magyarország a Beszélő. Zábavný, resp. magazínový charakter mají Pesti riport a Reform.

3.3 Mezi analyzovanými texty převládají reportáže (v soupisu uvedeném za vlastním textem srov. položky 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 26, 27, 31, 32, 34), následují rozhovory (10, 17, 18, 20, 24, 25, 29) a komentáře (5, 11, 15, 19, 23, 30), komentovaná zpravodajství (14, 21, 28), anketa (22) a polemika (33). Součástí korpusu jsou pouze dvě agenturní zprávy (1, 16), vydané Maďarskou tiskovou kanceláří (dále MTI)⁹ a Celostátní tiskovou službou (dále OS);¹⁰ ty uveřejnil deník Magyar Nemzet.¹¹

4. Etnografické pozadí

Na základě většiny analyzovaných článků lze obě události zrekonstruovat takto: dne 8.10.1992 přešla část obyvatel vesnice Kétegyháza rodinu bratrů Csurárových. Jednoho z nich – Gábora Csurára – zbili a poté zapálili (tzv. Molotovovým koktejlem) jejich dva domy; oheň se rozšířil i na další dům.

Druhý případ se odehrál o několik dní později, 12.10.1992, v obci Tura. Místní hlídač ovocných sadů zastřelil služební zbraní dva lidi: ženu a muže. V obou případech byli oběťmi etničtí Romové.

5. Vlastní analýza

5.1 Případ Kétegyháza

5.1.1 Zprávy tiskových agentur

5.1.1.0 O události v Kétegyháze informují dvě agenturní zprávy, vydané MTI a OS. Deník Magyar Nemzet uvádí dne 10.9.1992 obě zprávy pod sebou. První z nich (zpráva MTI) se opírá o tiskovou konferenci, kterou po událostech v Kétegyháze uspořádalo békéšské Župní policejní velitelství (9.9.1992). Zpráva OS přináší výzvu Romského parlamentu, kterou tento orgán, sdružující romské organizace v Maďarsku, vydal v návaznosti na události v Kétegyháze.

Magyar Nemzet 10. 9. 92
Samosoud v Kétegyháze

Hořící domy, zbití lotrové

(MTI) Patrně *Molotovovým koktejlem* byly podpáleny domy „postrachů“ vesnice, již trestně stíhaných Pétera a Gábora Csurárových, kteří patří k *cikánskému* etniku; zároveň byli Csurárovi napadeni. Ale to nebyla proticikánská akce. Pachatelé provedli odplatu za svá přikojí, *nezákonným* způsobem. Nekonal se ani masová rvačka, ani střílení. Toto vše považovali vedoucí békéšské župní policie za nutné sdělit na středěční tiskové konferenci v Békéšské Csabě.

Hlavním hrdinou události je rodina Csurárova, která se – podle sdělení župního policejního kapitána László Gála – *kvůli svému kriminálnímu způsobu života* dostala do sporu s obyvatelstvem vesnice. V úterý večer dostala policie oznámení, že v Kétegyháze se opět sroccují lidé a lze očekávat větší konflikt. Policisté konstatovali, že 12-15 členná

⁸ Vydavatelem je Nezávislá malorolnická strana.

⁹ MTI – Magyar Távirati Iroda neboli Maďarská tisková kancelář je nejvýznamnější tisková kancelář v Maďarsku, jde o obdobu České tiskové kanceláře.

¹⁰ OS – Országos Sajtószolgálat (Celostátní tisková služba) vznikla v Budapešti 10. března 1989.

¹¹ Lze předpokládat, že tyto zprávy uveřejnily i další deníky, v archivu *Népszabadságu* jsem je však nenašel.

skupina lidí s nákladním vozem pátrala po bratřích Csurárových. Ti se ukryli, ale Gábor Csurár byl v jednom domě objeven a *napaden*, v důsledku čehož utrpěl zranění, které vyžaduje více než osmidenní léčení. Po nastolení pořádku se policie stáhla. Mezitím dorazila zpráva, že *hoří dva domy* a u třetího došlo k menšímu požáru. Hasiči plameny uhasili a nevyloučili možnost žhářského útoku. U zachráněného domu našli Molotovův koktejl a je pravděpodobné, že pachatelé ho použili i při dvou „úspěšných“ žhářských pokusech. Podle zástupce velitele župní policie Sándora *Suty* je mezi napadením Csurára a žhářstvím souvislost. Byli předvedeni čtyři podezřelí a probíhá výslech velkého počtu svědků.

István *Bökönyi*, vedoucí odboru PMR, mimo jiné odmítl „rostockou paralelu“. Naopak konstatoval, že: *napětí vyvolává nikoli rozpor mezi Cikány a policií, nýbrž mezi pachateli a policií*. Postup békéšské policie v Kétegyháze kvalifikoval jako *zákonný*.

(OS) Ve středu v 15.05 obdržel Romský parlament v Maďarsku telefonické oznámení, podle kterého lze ve středu v noci v okolí Poroszló a Szolnoku *očekávat proticikánský útok*. Podle našich předpokladů je útok pokračováním událostí v Kétegyháze. Romský parlament *žádá* cikánské obyvatele uvedených obcí i celé země, aby se vyhnuli násilnostem a aby se nenechali vyprovokovat.¹²

5.1.1.1 Zpráva Maďarské tiskové kanceláře v zásadě dodržuje pravidla žánru. Z těchto pravidel však výrazně vybočují titulky, patrně doplněné redakcí listu (viz výše). Ty jsou interpretací skutečností obsažených ve zprávě a prezentují postoje charakteristické – jak dále uvidíme – pro naprostou většinu článků o této události, srov. *„lotrové terorizovali obyvatele vesnice, kteří pak v rozporu se zákonem svévolně (protiprávně) vzali spravedlnost do vlastních rukou“*.

Jednotliví mluvčí, kteří vystoupili na tiskové konferenci, nejsou ve zprávě citováni, informace, které na tiskové konferenci zazněly, jsou pouze shrnuty. Z druhého odstavce pak není úplně zřejmé, zda všechny informace pocházejí od župního policejního kapitána László Gála, anebo zda mu lze přisoudit pouze první větu, která je (jeho) interpretací událostí (ve zprávě zvýrazněno kurzívou). Jako výraz distance autora agenturní zprávy od představitele békéšské župní policie lze interpretovat větu: *„Toto vše považovali vedoucí békéšské župní policie za nutné sdělit na středeční tiskové konferenci v Békéšské Čabě.“*

5.1.1.2 Události v Kétegyháze jsou počínaje první zprávou zapojovány do různých kontextů, a to jak autory zpráv, tak i jednotlivými „aktéry“. Samy kriminální činy útočníků jsou interpretovány jako *„odplata za příkoří“*. Csurárovi jsou v konfliktu s obyvateli kvůli *„svému kriminálnímu způsobu života“*, útok na ně a podpálení dvou domů jsou tu prezentovány jako lokální příběh, jako vyvrcholení událostí, kdy doposud bezmocní a tyranizovaní obyvatelé sáhli k nezákonnému činu. Snahu policie prezentovat tento „příběh“ mimo (inter)etnický kontext ukazuje i to, že policie sice na tiskové konferenci **považuje za nutné sdělit**, že Csurárovi patří *„k cikánskému“¹³ etniku*, vzápětí ale konstatuje, že nejde *„o proticikánskou akci“*. Policie rovněž odmítá *„rostockou paralelu“*, přičemž z textu není zřejmé, zda tak činí v reakci na položenou otázku, nebo z vlastní vůle. Zpráva OS naopak událost explicitně zapojuje do (inter)etnického kontextu, a to jednak tím, že sama interpretuje telefonické oznámení o chystaném *„proticikánském útoku“* jako *„pokračování událostí v Kétegyháze“*, jednak uvedením výzvy Romského parlamentu, který *„žádá*

¹² Překlad zpráv i níže uvedených citátů z maďarského tisku je můj.

¹³ Sama označení „Cikán, cikánský“ jsou v maďarštině bezpříznakové. Označení „Rom, romský“ se v Maďarsku také začalo (opět) používat častěji. Nejpočetnější skupina Romů v Maďarsku, tzv. „maďarští Romové“ (jde o skupinu Romů, kteří už nemluví romsky, ale pouze maďarsky) však podle sdělení pracovníků romského odboru Úřadu pro národní a etnické menšiny při vládě Maďarské republiky trvá na označení „Cikán, cikánský“. Pojmenování „Rom, romský“ podle téhož zdroje vyžadují „olašští Romové“ a část tzv. „beášských Romů“ (početně malá skupina Romů, kteří pocházejí z Rumunska a mluví archaickou rumunštinou). Užívání obou výrazů je nedůsledné, v některých dokumentech se objevuje označení „Cikán/Rom“, „cikánský/romský“.

*cikánské obyvatele uvedených obcí i celé země, aby se vyhnuli násilnostem a aby se nenechali vyprovokovat*¹⁴.

5.1.1.3 Zatímco označení protiprávnosti počínání pachatelů i obětí v agenturní zprávě MTI lze považovat za věcné, v tom, jaké vlastnosti jsou připisovány romským obětem a (neromským) pachatelům, je možné spatřovat jistou nevyváženost. Romové, v textu označení jmény, jsou charakterizováni jako „*lotři*“, „*postrach vesnice*“, „*tretně stíhaní*“ nebo „*osoby, které vedou kriminální způsob života*“. Jsou také označeni za „*hlavní hrdiny*“ události. Pachatelé trestných činů spáchaných proti rodině Csurárových jsou popisováni pomocí neutrálního lexika, srov. „*oni*“¹⁴, „*pachatelé*“, „*obyvatelé vesnice*“, „*lidé*“, „*12-15členná skupina lidí*“, „*podezřelí*“.

5.1.1.4 Nejen v této zprávě, ale v žádném z analyzovaných textů se neobjevila informace, zda byli Csurárovi v minulosti trestně stíháni kvůli trestným činům spáchaným na obyvatelích vesnice. Další články hovoří jen o tom, že kvůli terorizování vesnice je nebylo možné trestně stíhat, protože se ze strachu nenašli žádní žalobci. Bez vysvětlení zůstává ve zprávě také informace o „*opětovném*“ srocování obyvatel (srov. „...*v Kétegyháze se opět srocují lidé ...*“).

Ve zprávě není také jasné, proč policie popírá „*masovou rvačku a střelbu*“. Lze však předpokládat (i vzhledem k odmítnutí paralely Kétegyháza - Rostock), že tu jde o odpovědi na otázky položené na tiskové konferenci. Ve zprávě je nejasné i konstatování Istvána Bökönyiho, že „*napětí vyvolává nikoli rozpor mezi Cikány a policií, nýbrž mezi pachateli a policií*“. Jako možná interpretace se nabízí, že se tu jedná o odpověď na otázku položenou během tiskové konference, která se týkala – podle neromských obyvatel vesnice – shovívavého vztahu (postupu) policie k Romům. Tato interpretace je v souladu se snahou policie popírat etnický charakter konfliktu, upozorníme však na to, že užitím výrazu „*pachatelé*“, v textu dosud užívaného pro pachatele trestných činů, jejichž obětí byla rodina Csurárových, jsou jako pachatelé označeny oběti popisovaného útoku..

5.1.2 Reportáže

5.1.2.1 Ze série článků o událostech v Kétegyháze jsou mimořádně významné dvě reportáže. Text Emese B. Sajtiové, nazvaný *Elég a rettegésből! Kétegyházán önbíráskodásra készülnék? (Dosti strachování! V Kétegyháze se chystají na samosoud?)*, byl uveřejněn 10.9.1992 (tj. téhož dne, kdy vyšel text obsahující výše analyzované agenturní zprávy) v regionálním deníku Békés Megyei Hírlap. Reportáž Évy Csehové s názvem „*Minket huzigálnak a bíróságra egy cigány miatt!*” *A rettenet éjszakája Kétegyházán (Vláci nás po soudech kvůli nějakému Cikánovi)*, s nadtitulkem *Noc hrůzy v Kétegyháze*, vyšla 11. 9.1992 v celostátním deníku Magyar Hírlap. S Évou Csehovou jako svědkyní události byl pak 13.9.1992 otištěn v Kuríru rozhovor *Menekülő riporter (Reportérka na útěku)*.

Z textu E.B. Sajtiové se dozvídáme, že její kolegyně z rozhlasu, Éva Csehová, „*v úterý večer* (tj. v den kétegyházských událostí, pozn. E.G.) *měla anonymní telefonát, podle kterého se v Kétegyháze chystá válka*“. Jelikož po takovém telefonátu „*nebylo radno*“ vydat se na cestu bez doprovodu, vyjely novinářky na místo společně. Obě autorky se tedy staly svědky části toho, co se událo ve večerních hodinách (podle reportáže Sajtiové kolem nich v půl desáté večer projíždělo policejní auto, což mimo jiné dosvědčuje přítomnost policie). Obě reportáže jsou, jak ukazují už

¹⁴ První věta v maďarském originálu zní doslova: „*Patrně Molotovovým koktejlem podpálili domy patřící „postrachu” vesnice, již trestně stíhaným Péterovi a Gáborovi Csurárovým, kteří patří k cikánskému etniku; zároveň byli Csurárovi napadeni*“. Maďarská věta zde nevyžaduje agens, 3. osoba plurálu vyjadřuje všeobecný podmět; v českém překladu byla použita pasivní konstrukce.

tituly a jak dále ještě doložíme, výrazně emotivní. Detailní popis události tu slouží nejen ke gradaci dramatického líčení, ale zapojuje událost do různých kontextů.

5.1.2.2 Kontextualizace události

Po příjezdu do vesnice přivítalo novinářky „*zlověstné ticho*“, až „*nakonec*“ potkaly manželský pár. Na dotaz jedné z nich „*vyhrkne téměř nezadržitelný žal*“. Dotázaní nadávají „*násilnickým Cikánům, vládě, zbabělé policii i prezidentu republiky*“ a vyjmenovávají celou řadu obětí uplynulých měsíců (zbitých, okradených); konkretizují se tak ona „*příkoří*“ z výše uvedené zprávy. Všechny tyto případy slouží jako ilustrace a důkaz, proč došla terorizovaným obyvatelům¹⁵ trpělivost (viz jeden z mezititulků: *Az utolsó csepp a dinnye volt – Poslední kapkou v poháru byly melouny*). V prvním odstavci článku je jednak posílena (inter)etnická dimenze konfliktu (srov. „*násilničtí Cikáni*“), jednak díky tomu, že autorky popisují mnohonárodní složení vesnice, jsou tu označeni účastníci konfliktu explicitně (jako Romové – Neromové: „*neromské obyvatelstvo vesnice – Maďaři, Němci a Rumuni – s obavami vyprávějí o svém léta trvajícím strachu*“). Případ je vnímán jako politikum, a to jak na rovině celostátní (vláda, prezident), tak i místní (zbabělá, nefungující a materiálně špatně vybavená policie). Na policejní stanici, kde se novinářky marně snaží už „*podvacáté*“ získat nějaké informace (srov. „*jemně řečeno by nás nejradyji viděli kdesi*“), je odkázali na nadřízeného, který „*pochopitelně*“ nebyl k zastížení. Policista, který „*v zájmu vyhotovení jistého zápisu svádí tvrdý zápas se svým zchátralým psacím strojem značky Optima*“, jim nakonec „*prozradí alespoň to*“, kde se nachází ohnisko problémů.

Novinářky se dostaly do ulice Sándora Nagye¹⁶, kde Romové „*vzrušeně*“ probírali, co se událo. Autorka článku tu dává prostor Romům, kteří líčí, co se stalo v podvečer u Csurárů: přijela parta lidí na nákladním voze, rozbili auto značky Lada, bicykl opřený o strom¹⁷, vyloukli okna domu a strhali tašky ze střešy¹⁸. To vše nejspíše vypráví třináctiletá Melinda Csurárová, ale ani v tomto případě však nejde o přímé citáty, pouze výše uvedené nářeční, resp. argotické výrazy (viz pozn. 17 a 18) v textu a následná zmínka o Melindě Csurárové navozují dojem, že právě ona je mluvčím. Z textu se ovšem nedozvíme, v jakém vztahu je k postižené rodině. Dále v textu zaznívají neidentifikovatelné hlasy Romů („*někdo*“ mluví o pomstě, „*jiný*“ tiší vášně). Vzápětí „*kdoš*“ začne vysvětlovat, že novinářky „*nemají psát o Cikánech obecně, nýbrž konkrétně pojmenovat ty, kteří problémy způsobují*“, (...) „*protože většina Romů ve vesnici žije se svými sousedy v míru a chce tu žít i nadále*“. „*Někdo*“ pak poznamená, že je třeba nastolit spravedlnost, protože „*z toho může být i vražda*“. O možném pokračování násilností mluví v článku na jiném místě i další Romové, sedící podél silnice (viz též níže), srov. „*A pokud dojde na rvačku, mají i samopaly a budou střílet*“. Z textu není přitom jasné, zda mluví o Csurárových nebo o sobě.

Ve čtvrt na dvanáct pak „*nějaký starý Cikán zakřičí, že v sousední ulici hoří dům a že jsou v něm i koně! Pobězte, musíme je zachránit.*“ V článku pak následuje popis hašení požáru, při kterém zazní povzdech „*blíže neurčené osoby*“: „*Jen aby z toho neudělali politiku*“. Reportáž pomocí výpovědí z obou stran popisuje vzájemný strach Romů a Neromů, přičemž strach Romů je

¹⁵ Dva dny před událostmi v Kétegyháze Péter Csurár zjistil, že Medgyesovi přivezli domů větší množství melounů, a o nějaké je požádal. Několik dostal, ale nestačilo mu to, takže pana Medgyese napadl. To vypověděli reportérce Medgyesovi. U incidentu se objevili další lidé a vznikla rvačka, objevily se i zbraně – motyky a kosy. Tato událost může být interpretována jako „*srocení*“, o kterém byla řeč v 5.1.1.4

¹⁶ Autorka uvádí ve svém článku oficiální název ulice, mezititulky však zní: „*Texasban sirtak és átkozódtak*“ („*Pláč a nadávky v Texasu*“). Označení *Texas* v maďarštině žije (také) jako místo častých bojů mezi různými etniky (původně mezi indiány a bělochy, přeneseně pak mezi Romy a Neromy). Použití tohoto geografického názvu tedy také signalizuje etnický rozměr případu.

¹⁷ Autorka zde použila v nepřímé řeči nářeční prvek.

¹⁸ V textu je použit argotický výraz „*odkouslit*“, tj. „*shodit*“ střešní tašky.

přisuzován těm Romům, kteří „se zařadili” („Cikáni sedící u příkopu podél silnice se také bojí. Říkají, že oni nikomu neublížili, hezky se zařadili, ale jsou házeni do jednoho pytle s těmi, kdo vyvolávají problémy”).

Reportáž pokračuje popisem událostí druhého dne: „ultimatem” (v mezititulku) a „deklarací” označuje prohlášení zraněného Gábora Csurára před radnicí – opět bez přesného citátu –, že „pokud se jejich zničené domy nedají do pořádku do čtyřiaadvaceti hodin, pojedou za ministry do Budapešti, přivede je na místo, aby v Kétegyháze udělali pořádek. A pokud by ani oni nic neudělali, pomstí se, vyhodí do povětří domy viniků”. Mezitím se policie snaží uklidnit vášně na shromáždění obyvatel vesnice svolaném ad hoc. Zde ze strany policie zazní konstatování – opět v parafrázované podobě –, že „mohou učinit potřebná opatření jen v tom případě, pokud se najdou svědci trestných činů či přestupků. A to se dosud nestalo”. „Přítomní” obviňují policii, že straní „Cikánům” (tím článek dokládá naši hypotézu z 5.1.4 o problematizování vztahu (postupu) policie k Romům, a „nechápu”, proč policie zadržela ty, kteří „včera přijeli nákladákem udělat pořádek”. Tím se také vysvětluje nejasná funkce nákladního auta ve zprávě¹⁹.

Reportérka dále popisuje tiskovou konferenci policie. Na prvním místě parafrázuje slova László Gála, že nejde „o maďarsko-cikánský střet”, nýbrž o „cikánskou rodinu, která není zrovna pověstná vzorným životem”. Obdobně jako zpráva MTI uvádí příčinnou souvislost případu, ale na rozdíl od této zprávy nepřímou cituje slova policejního kapitána, že „za pořádek odpovídá policie a tento pořádek policie také zajistí”. Článek z tiskové konference přináší informace i o tom, že policie našla při domovní prohlídce u zadržených „nunčaky” a „zlomené tágo”. Autorka se na rozdíl od zprávy MTI několikrát odvolává i na otázky, které zazněly na tiskové konferenci. Z otázky „dokdy bude policie s to udržovat tak velkými silami v Kétegyháze pořádek, když obdobné problémy jsou i jinde” a z odpovědi policie na ni („To není otázka pro policii, nýbrž pro občany”) je zřejmé, že případ Kétegyháza není vnímán jen jako součást užšího, „kriminálního” kontextu, ale je zapojován i do širokých společenských souvislostí. Vzhledem k tomu, že jde o závěr textu, lze se domnívat, že je do tohoto kontextu zapojuje i autorka reportáže.

O den později, 11.9.1992, byla otištěna rozsáhlá reportáž Évy Csehové (viz výše). Ta – obdobně jako text E.B. Sajtiové – chronologicky líčí události v Kétegyháze, tj. od anonymního telefonátu až po tiskovou konferenci župní policie. Text je dynamický, zvolené stylistické prvky se vyznačují expresivitou, velmi podobnou první reportáži. Snad ještě více je zde akcentován „válečný charakter” událostí: text je plný výrazů označujících agresi, válečnické terminologie („vloni zuřila válka mezi Cikány a Rumuny, Němci, Maďary v Eleku, zničené domy, výbuchy, hořící střechy, prchající lidé, uhořelí koně, zoufalé výkřiky do nocí” atd., v textu se postupně objevují zbraně: „hole”, „kosy”, „vidle”, „tank”, „samopaly”, „puška”, „nunčak”, „tágo”, „Molotovův koktejl” apod. Hned v úvodu reportáže jsou události zařazeny do série násilí (i etnického), přičemž první odstavec je vysázen tučně.

Magyar Hírlap 11. 9. 92

„Na jaře 1987 řezníci za bílého dne na hlavním náměstí Békéšské Čaby před očima chodců i dětí ubili toulavého psa. Vloni zuřila válka mezi Cikány na jedné a Rumuny, Němci a Maďary na druhé straně v Eleku. Cikáni ze sousední Kétegyházy, ozbrojeni holemi, kosou, a vidlemi, se tehdy vydali na pomoc svým druhům, aby se spolu s nimi pomstili za všechna skutečná i domnělá utrpení. Ve výčtu toho, co předcházelo násilnostem v Kétegyháze, bychom mohli dál pokračovat.

Na začátku srpna tohoto roku v rekreačním středisku v Szanazugu, v obci ležící na břehu řeky Kőrös, mezi Békéšskou Čabou a Dobozelem, došlo k hromadné rvačce, které se zúčastnilo několik set lidí. Výsledkem této

¹⁹ Tímto nákladním autem poškodili Ladu a zničili bicykl; noviny zveřejnily snímek s komentářem: „Řádění nákladáku”. Na další fotce jsou zobrazeni bratři Csurárové (Gábor se zavázanou hlavou a patrně zasádrovanou levou rukou).

maďarsko-cikánské války, která začala na diskotéce, kam nepustili Cikány z Dobožu, bylo několik zraněných. Také 30. srpna se při odhalení sochy v Lökösháze pustili do sebe Cikáni a Maďaři”.

Autorka události srovnává s jinými „ostrými organizovanými ozbrojenými vystoupeními“: „*A já, která jsem 22. prosince (1989, pozn. E.G.) zažila masakr 'uloupené' revoluce, viděla tanky ozdobené květinami, slyšela rachot samopalů a v rumunském Csegődu byla svědkem, jak tamní děti žijí jako dobytčata, jsem v Kétegyháze, v této východní vesničce békéšské župy, obývané převážně Rumuny, prožila v noci z 8. na 9. září nejstrašnější noc svého života*”.

V textu se poprvé explicitně objevuje rozlišení lidí podle barvy pleti, a to jednak v souvislosti s dřívějšími (blíže nekonkretizovanými) formulacemi policie („*policie většinou jemně formulovala tak, že rvačku začalo etnikum, které svou barvu nezískalo letošním sluněním*”²⁰), jednak v parafrázi obsahu anonymního telefonátu („*bílí a černí chystají válku proti sobě*”).

Autorka oproti Sajtiové blíže charakterizuje i pár, který na silnici potkala: žena pracovala v místním (vlastním) hostinci, muž byl předsedou místní organizace Nezávislé malorolnické strany. V jejich výročích, autorka oba cituje, je formulována i výtka vládě (jejich narážku na prezidenta uvádí autorka v závorce, s pouhým konstatováním): „*Neprobíhá tu válka cikánsko-maďarská! Je to válka mezi vládou a Cikány, protože vláda dává Cikánům právo mlátit maďarské občany*”.²¹ V této větě předseda místní malorolnické strany explicitně užívá etnické kategorie, přičemž cikánské etnikum je vyňato z kategorie „maďarští občané”. Zároveň však cítí potřebu zdůraznit svou etnickou snášenlivost (tím také posiluje existenci relačního páru Neromové – Romové, viz výše): „*Rumuni a Maďaři nemají mezi sebou žádné problémy. Já jsem Maďar, ona je Rumunka – ukazuje na svou partnerku muž*”.

Opakuje se tu, respektive konkretizuje i výtka vůči nečinnosti policie (srov. „*včera, když jsme šli, viděla jsem, že jede policejní vůz. Jen se otočil a jel zas nazpátek*”) a konkrétnější podobu dostává také vstřícný, až přátelský vztah policie k Romům (viz výše): „*Včera, když byla ta mela, policajt si podal ruku s každým Cikánem. (...) A Cikán povídá policajtovi: 'Ten (řidič nákladáku - pozn. E.G.) byl ožralý, odjel rychlostí 170km/h'. Policie se hned vydala za tím mladíkem neboli dala za pravdu Cikánovi, a ne Maďarovi*”. Manželka předsedy je pobouřena také „náklonností” soudu vůči Romům: „*Tuhle můj muž zmlátil jednoho z nich a nakonec nás kvůli nějakému Cikánovi vláčí po soudech! Policajti říkají, že se máme ubránit sami. Můj muž se zeptal, co bude, když jednoho zabije, načež oni řekli: pak půjdete sedět*”.

Autorka reportáže dává prostor také Romům, jejich výroky cituje nebo parafrázuje. Jeden z Romů označuje útočníky za „Maďary”: „*Maďaři totiž doslova přepadli cikánskou osadu*”. 13letá Melinda Csurárová (její slova jsou parafrázována) uvádí, že jeden z mužů „*jí vystřelil před nohy*”; tím se částečně vysvětluje, proč policie na tiskové konferenci dementovala, že v Kétegyháze došlo k „*masové rvačce a střelbě*” (viz výše).

Nově se v textu objevuje výtka jednoho Neroma, že Romové nepatřičně generalizují. Tato výtka se – s opačným znaménkem – objevila v předešlé reportáži a objeví se později i zde: „*Pravda je, že my tady v Kétegyháze dáme prostor každému zavšivenému Cikánovi – konstatuje muž. A Cikáni pak bílého člověka – Maďara, Rumuna – hází do jednoho pytle*”. Tento mluvčí tedy událost jednoznačně interpretuje jako součást (inter)etnického kontextu. V závěru článku se objeví

²⁰ Toto hanlivé označení Romů je v Maďarsku poměrně rozšířené, je „spikleneckou” reakcí na zavedený společenský úzus, který se označení „černý”, „barevný” apod. vyhýbá.

²¹ Interpretace tohoto citátu není jednoznačná: může jít jen o nereflktovaný omyl v emotivním projevu místního politika, ale též o kritiku vlády, která „v boji” s Romy ustupuje (Nezávislá malorolnická strana v té době byla v opozici).

též informace o příjezdu Otilie Soltové a Antonie Hágové, poslankyň parlamentního klubu Svazu svobodných demokratů.²²

Do interetnického kontextu zařazuje celý případ i vyjádření mluvčího Romského parlamentu Jenő Zsigóa; vlastně už tím, že byl osloven. Citace jeho slov je vložena v rámečku do reportáže a nese název *Tartani kell hasonló esetektől (Lze se obávat podobných případů)*. Mluvčí Romského parlamentu explicitně kontextualizuje případ etnicky a také sociálně: „Dnes, když je tolik a z různých důvodů zchudlých lidí, se oživily rozpory politické, mezi nimi i rozpory etnické.” Hlas uvádí i evropský kontext: „na nedávné konferenci evropských romských organizací jsme slyšeli nejeden takový případ, který dokazuje vyvolávání protiromských nálad v jednotlivých zemích”. Případy útoků proti Romům v uplynulých dvou letech v jiných regionech Maďarska dává do kontextu s hnutím skinheads: „Většinu z těchto násilností lze spojit s hnutím skinheads”.

5.1.2.3 Obraz Romů

Autorka reportáže, resp. mluvčí, které v reportáži cituje či parafrázuje, připisují určité vlastnosti a aktivity jednak konkrétním romským aktérům konfliktu, jednak Romům obecně. Autorka připomíná, že v uplynulém roce v souvislosti s různými konflikty policie „většinou formulovala jemně tak, že rvačku začalo etnikum, které svou barvu nezískalo letošním sluněním”. Hlas předsedy malorolnické strany připisuje výtržnosti všem romským obyvatelům vesnice, srov. „Romové neustále dělají ve vesnici nějaké výtržnosti”, „Romové dělají cirkus, jdou do domů, a kradou” a „To je jejich problém, že neradi pracují, ale rádi by dobře žili. A proto kradou všude, jen aby mohli hýřit a aby lidé neměli svobodu, neměli odvalu vyjít na ulici”. Sama autorka charakterizuje Romy, kteří v reportáži vystupují, adjektivy „neetnickými”: „obrovský”, „opilý”, „střízlivý”, „útlá holčička Melinda Csurárová” apod.

5.1.3 Další zprávy o události

Zpráva E. P. Kóváryho, nazvaná *A félelem éjszakája Kétegyházán, Fegyveres bosszúval fenyegetőzik a sértett család (Noc hrůzy v Kétegyháze, Poškozená rodina hrozí ozbrojenou pomstou)*, vyšla stejně jako dosud zmiňované texty 10.9.1992. Uvádím ji v plném znění, protože podobně jako předchozí tři texty obsahuje četné kontexty, hlasy a kategorie, které se objevují v dalších článcích a na které budu dále odkazovat, aniž bych znovu citoval. Opodstatněnost takového postupu dokládá i článek *Önbíráskodás Kétegyházán (Samosoud v Kétegyháze)*, uveřejněný 17.9.1992 v týdeníku *Reform*, který uvádí nejpodstatnější aktéry, kontexty a kategorie v momentě uzávěrky listu již známé a v podstatě shodné s informacemi obsaženými v již uvedených článcích. Uvedené kategorie zásadně nemodifikuje ani článek *Füst, Tudósítás Kétegyházáról (Kouř, Zpravodajství z Kétegyházy)*, otištěný v časopisu *Beszélő*. Dále se tedy zaměřím především na nové informace, které analyzované články obsahují.

Népszabadság 10. 9. 98

Noc hrůzy v Kétegyháze

Poškozená rodina hrozí ozbrojenou pomstou

(Od našeho zpravodaje)

V noci na středu se v békéšské župě, v Kétegyháze, kde žije rumunské, maďarské a cikánské obyvatelstvo, vzedmuly dlouho sbírané vášně. Dům dvou Cikánů podpálili neznámí pachatelé.

V osadě Petőfi, kde k události došlo, strávila většina obyvatel noc ve strachu. Rodiče pustili děti ráno do školy jen s doprovodem, mnozí nešli do práce, ulicemi projížděla a hlídkovala policejní auta.

„Máme doma víc psů než domácích zvířat a už měsíce spíme s vidlemi, protože nevíme, kdy a koho chtějí Csurárovi zmlátit, zabít,” řekl jeden muž, který nechtěl zveřejnit své jméno, protože se bojí pomsty cikánské rodiny. „My nemáme problémy s Cikány, vždyť kdyby takové věci, jaké dělají Csurárovi, prováděl Rumun nebo Maďar, měli bychom stejný názor,” pokračoval.

²² V tom čase opoziční maďarské politické strany.

„Není, kdo by jim v tom zabránil. Policie je nečinná.“ Po tom, co se stalo, je možné předpokládat, že vášně vedly k samosoudu: domy famílie Csurárů – podle hasičů v důsledku vědomého žhářství – zachvátily plameny. Nelze ale vědět, kdo jsou pachatelé. Proslýchá se, že v nočním zmatku zazněly i výstřely z pušky, ale policie to našemu zpravodaji dementovala.

Péter Csurár našemu zpravodaji řekl, že on není původcem události. V noci přepadlo jeho rodinu čtyřicet lidí, mlátili je holemi a on utrpěl zranění na hlavě. Péter Csurár ve středu dopoledne se svým bratrem Gáborem Csurárem vyhrožoval ve dveřích kétegyházké radnice, že pokud jejich dům nebude do čtyřiačtyřiceti hodin uveden do pořádku a pakliže oni nebudou odškodněni za tři upálené koně, pak se budou mstít třeba i se zbraní v ruce.

Mezitím uvnitř, v úřadě, na padesát rozčilených místních občanů na improvizovaném fóru kladlo otázky kompetentním představitelům policie: „Proč má službu v obci pouze jediný policista? Proč mohou Csurárovi přes četná trestní oznámení nadále provádět výtržnictví?“ znělo z různých stran. Místní starosta dr. József Eisele hovořil o tom, že už dávno signalizoval policii problémy s bezpečnostní situací. Když nedošlo ke změně, bylo téměř zákonité, že věci dojdou takto daleko.

(E. Péter Kóváry)

Tato zpráva se obdobně jak předcházející texty zmiňuje o multietnickém složení vesnice. O napadených se zde sice mluví jako o „poškozené rodině“ a v textu zazní i hlas Petra Csurára, popisující násilný čin z perspektivy napadených Romů, větší prostor je však dán neromským obyvatelům vesnice. Z výroků jednoho z vesničanů je patrný jednak strach z pomsty napadených, jednak nespokojenost s prací policie; k tomu srov. i citované tvrzení starosty, že už dávno upozorňoval policii na problémy s bezpečností v obci.

5.1.4 První komentář

Den nato, 11.9.1992, byl v deníku Népszabadság uveřejněn komentář *Füstös romok (Začouzené ruiny)*. Jeho autor Gábor Miklós dává případ do souvislosti s probíhajícím „židovsko-křesťanským dialogem“ a srovnává ho s některými předchozími útoky proti Romům (včetně akcí skinheadů). Na rozdíl od antisemitismu, který považuje „s velkou pravděpodobností“ za záležitost „špinavé stránky intelektuálního boje o moc“, v kterém se „staří antisemité a jejich dnešní potomci zarputile pokoušejí vnutit společnosti své utkvělé představy“, považuje romský problém „za celospolečenskou otázku“. Autor na základě tiskových zpráv zpochybňuje postoj policie, která – jak jsme viděli – od počátku o případu odmítala uvažovat v etnických kategoriích, a polemizuje i s těmi, pro něž je sledovaná událost jen důsledkem nedostatečné aktivity policie. G. Miklós argumentuje ve prospěch etnické kategorizace; odvolává se na obdržené čtenářské dopisy, ve kterých mu – když napsal v novinách „byť jen slovo o Romech“ – jejich pisatelé radili, aby „se nastěhoval mezi Cikány“. Souhlasí však s tím, že „Kétegyháza není Rostock“. Nejdůležitější je pro něj kontext sociální, neboť „už vícenásobně nevýhodná situace je sama o sobě zdrojem konfliktu“. K dalšímu kontextu odkazují klíčová slova politického diskursu: „tržní hospodářství, parlamentní demokracie, systém samospráv, zákonnost, právní stát, Ééévropa“ jako ironický protiklad ještě „řeřavým uhlíkům“. Komentář je také příkladem toho, jak mediální diskurs dynamicky utváří realitu: autor komentáře vlastně polemizuje s některými tvrzeními reprodukoványými v prvních zprávách o událostech v Kétegyháze.

5.1.5 Fragmenty dialogických sítí

Další dva články, *Nincs nyugalom Kétegyházán, Nyolc embert őrizetbe vettek* (Népszabadság 11.9.1992, *V Kétegyháze není klid, Bylo zadrženo osm lidí*) a *Tehetetlen rendőrség, dühödtt lakosság, rettegő cigányok, Nem etnikai villongás volt!* (Pesti Hírlap 11.9.1992, *Neschopná policie, rozběsněné obyvatelstvo, vyděšení Romové, Nebyla to etnická přestřelka!*), lze prezentovat jako fragmenty dialogické sítě (srov. Nekvapil, Leudar, 1998). Ve výše zmíněné reportáži Évy Csehové se objevila informace (srovnej 5.2), že Kétegyházu navštívily dvě poslankyně. V článku v Népszabadságu se sice píše, že obec navštívily jako „soukromé osoby“, ale současně je uvedena jejich stranická příslušnost. Poslankyně Otilie Soltová na dotaz listu odpověděla, že podle jejich

dosavadních poznatků „nejde o etnickou otázku, protože většina obyvatel vesnice stojí pouze proti jediné romské rodině“. Obdobně argumentuje i starosta, který říká, že „ve vesnici o 4600 obyvatelích žije 350 Cikánů, ale většina se dostala do konfliktu pouze s desetičlennou rodinou Csurárových – a z ní především s třemi osobami“. Pesti Hírlap uvádí etnickou příslušnost jedné z poslankyň: „Dvě poslankyně SSD, Antonie Hágaová, která je cikánského původu, a Otilie Soltová odcestovaly na místo...“. Autor článku také hned v první větě perexu interpretuje (ironicky) návštěvu poslankyň jako politický akci: „Krvavé události, o kterých jsme už v našem včerejším listě informovali, již učinily své. (...) dvě poslankyně navštívily místo události (...) Také se k tomu v písemné formě vyjádřily romské organizace v Maďarsku“. Autor případ chápe jako součást „politické hry“ a vyjímá ho z etnické dimenze; srov. velmi výrazný titulok (velká písmena, vykřičník), který oznamuje, že nešlo o etnickou přestřelku, a parafrázi v zásadě stejné argumentace s počty Romů a Neromů v obci jako v předcházející zprávě; z úst Antonie Hágaové, etnické Romky (viz výše) však tato argumentace zní „věrohodněji“. Zároveň si ale list zachovává odstup od vyjádření poslankyně, která si nedovede představit, že čtyři lidé mohou terorizovat několik tisíc obyvatel. Pesti Hírlap dále uvádí – parafrázuje – texty tří romských organizací. V souvislosti s prohlášením Romského parlamentu se odvolává na zprávu OS (viz 5.1) a dodává, že k ohlášenému útoku nedošlo. V případě dvou dalších romských organizací prezentuje ty pasáže jejich prohlášení, v kterých vyzývají romské a neromské obyvatele, aby napomáhali situaci konsolidovat, resp. aby dodržovali zákonnost. Článek pak končí takto (není jasné, zda jde o neoznačený citát či parafrázi): „V zájmu toho (tj. aby zmizelo hašteření a nenávisť mezi Romy a Neromy – jak zní předcházející věta – pozn. E.G.) vyzvali Romy, aby nedali důvod k nenávisti“. Pozoruhodný je i nadtitulek článku: ač se autor – jak jsme ukázali – snaží vyjmout případ z etnické kategorizace, kladením „rozběsněného obyvatelstva“ a „vyděšených Romů“ vedle sebe poskytuje možnost etnické interpretace, ba vyčleňuje Romy z kategorie obyvatel.

Z 16.9.1992, tj. už po událostech v Tuře (viz níže) je minirozhovor s poslankyní Soltovou v pravidelné rubrice *Mi újság?* (Co je nového?) deníku *Mai nap.* Z úvodní informace se dozvídáme, že tato poslankyně byla jednou ze dvou poslankyň, které navštívily obě místa činu. Na úvodní otázku, zda se cítila být „potrefena“, když ministr vnitra Péter Boross požádal poslance, aby napříště nespěchali na místo činu, poslankyně odpověděla, že „maximálně“, ale že s panem ministrem nesouhlasí, protože podle ní je přítomnost „tisku, parlamentu a poslanců zapotřebí“. Na otázku, zda lze mezi oběma případy vidět souvislost, Soltová odpověděla, že Tura je „jednou z epizod dlouhého sledu událostí, ale byla by chyba ji spojovat s Kétegyházou“. Mezi oběma případy je podle ní souvislost snad jen v tom, že „kdyby nebylo Kétegyházy, sotva by se Cikáni odvážili iniciovat demonstraci před radnicí“. Na otázku po etnické kategorizaci násilných akcí odpoví, že nejde jen o „Cikány“. „Toto násilí“ podle ní „ohrožuje všechny slabší, ohroženější rodiny, které se dostanou na periférii společnosti, protože v jejich případě se ostatním dostává stále více podpory pro to, aby si to, co se jim na nich nelíbí, vyřídili ranou pěstí“.

Na obdobnou otázku odpovídala i druhá poslankyně, a to v článku *Hága Antónia a kétegyházi és a turai esetről*, „Tartok attól, hogy a tömeges szegényedés fokozza a feszültséget“ (Antonie Hágaová o událostech v Tuře a v Kétegyháze, „Obávám se, že masovost chudoby zvyšuje napětí“), otištěném 17.9.1992 v župním deníku Hajdú-Bihari Napló. I ona poukázala na svou zprostředkovatelskou roli: „bylo by užitečné, kdyby pan ministr vnitra sjednotil svůj postoj s Župním velitelstvím policie pešťské a békéšské župy. Protože názory obou velitelů jsou shodné v tom, že moje zprostředkování a přítomnost napomáhá řešení napjaté situace.“

O aktivitách obou poslankyň polemizují Antal Bánrévy a József Némedi, představitelé Svazu veřejné vůle²³ na jedné a novinář deníku Népszabadság E.P.Kóváry na straně druhé

²³ Podle uvedené informace listu „tato společnost bojuje za nezkrácené informování a proti ...zamlčování

(Népszabadság 15.10.92, *Mellőzött tények, Opomíjená fakta, versus Csörte az újságíróval, Kétegyházi konfliktus – politikusi jelenlét, Soubój s novinárem, Konflikt v Kétegyháze – přítomnost politiků*). Bánrévy a Némédi polemizují s Kőváryho názorem, že v sledovaných událostech lze vidět „hrozivou možnost rozšíření etnického konfliktu, který může zachvátit celou zemi. Tímto směrem ukazovala i přítomnost více politiků na místě činu”. Jejich argumentaci lze shrnout asi takto: 1) „víme, že konflikt v Kétegyháze neměl etnický charakter”, „k zavrženíhodnému samosoudu došlo proto, že právo a zákony nebyly schopny uchránit poctivou většinu obyvatelstva od násilností některých jedinců”, 2) v událostech se neskrývala „hrozivá možnost rozšíření etnického konfliktu”, „tímto směrem by mohla ukazovat pouze fakta, ale v žádném případě to, že se na daném místě někdo objevil”, čili 3) „přítomnost politiků není opodstatněný důsledek události”. Autoři dále varují, že „přítomnost politiků bohužel může iniciovat rozšíření konfliktu, může se stát jeho příčinou, a spíše ukazuje na to, že někteří lidé jsou ochotni obyčejné trestné činy považovat za etnický konflikt a – právě svou přítomností – je před veřejností rozšířit v celostátní a etnický konflikt”.

Kőváry ve své reakci uvádí, že jeho článek dokazoval právě to, že v Kétegyháze nejde o etnickou válku. „U toho ale zůstává jen ten – známe-li případ v Kétegyháze a především domácí realitu a události v Tuře, odehrávající se téměř ve stejnou dobu –, kdo chce zamlčet, zamlžit existenci romské otázky v Maďarsku. Protože ve skutečnosti právě existence této otázky je důvodem toho, proč se citlivější politikové na místě objevili okamžitě, dokud není pozdě, dokud se místní konflikt nerozšíří”.

Závažnost přítomnosti politiků na místech činů, resp. mediální prezentace této jejich přítomnosti – a tedy pokračování dialogické sítě – ukazují i články otištěné 19. prosince 1992 v časopise Beszélő a 18. ledna 1993 v deníku Pesti Hírlap; ty však byly publikovány již mimo sledované období.

5.1.6 Hrdinové vesnice, skrývající se Csurárovi (policie a novináři)

Paralelně s tím, jak se v masmédiích vyjednává, zda v Kétegyháze šlo o etnický konflikt, či nikoliv, probíhá i kategorizace aktérů události. Už v první zveřejněné zprávě o nočním žhářství jsme viděli, že romští majitelé zapálených domů byli označeni jako „lotrové”, „postrach vesnice”, „již trestně stíhaní” apod., zatímco žháří buď neutrálně jako (*oni*), anebo jako „pachatelé”. Po zadržení pachatelů se hněv vesnice ještě více obrátil jednak proti státním orgánům, jednak proti napadené romské rodině. O náladě, která zachvátila vesnici, se v novinách začalo psát, že hrozí „lynč” (viz níže) a ve vesnici davy lidí začínají bojovat za propuštění zadržených mladých lidí, kteří byli v souvislosti se žhářstvím vyšetřováni. Ty obyvatelé vesnice od této chvíle často označují za hrdiny: „lid oslavoval své hrdinské syny, kteří se vrátili z policie” (Mai nap 12.9.1992, *Törtelen lincshangulat*), „toho večera vesnice oslavovala své syny jako hrdiny” (Mai nap 13.9.1992, *Már meghalni sem tudok*). Spolu s útočníky byli propuštěni i Csurárovi; ti se však pro vesnici stali nepřijatelnými. Prohlášení starosty, které se posléze ukázalo nepravdivé, že „si bratři Csurárovi už nepřejí žít ve vesnici”, přijali vesničané na schůzi „s obrovskou radostí”. Otec bratrů Csurárových se schovával před hněvem vesnice do rákosí, chodil domů jen nakrmit koně, další romské rodiny dávaly „alespoň děti spát k příbuzným” do blízké vesnice, a to se slovy „když už je třeba zemřít, tak alespoň ne před nimi” (srov. reportáž *Már meghalni sem tudok*, Mai nap 13.9.1992). Vesnice se podle reportáže rozdělila na dva tábory: „Mezi nimi stojí policie. Tady Maďaři a tam Cikáni projednávají události. Tito jsou sebevědomí, tamti podezřívaví”. Jeden starý Rom dokonce označil za původce všeho „novináře”.

5.1.7 Lynč, anebo pogrom?

Několik analyzovaných článků označovalo události, které se odehrály v Kétegyháze a v Tuře, jako „lynč“, resp. „pogrom“. O náladě před lynčem se píše poprvé v článku *Töretlen lincshangulat* (*Nálada před lynčem nadále trvá*), otištěném 12.9.92 v deníku Mai nap. Text popisuje situaci v Kétegyháze před propuštěním zadržených mladíků, kteří domy Csurárových podpálili, a před další tiskovou konferencí policie, jež se konala v téže době. Nálada v obci je charakterizována především prostřednictvím popisu schůze obyvatel vesnice. Tuto schůzi, které se „zúčastnili – jak je to typické – maďarští občané“, svolal starosta a mj. na ní prohlásil, že bratři Csurárovi si už nepřejí nadále žít ve vesnici. To vyvolalo obrovské ovace (viz výše), přestože již na tiskové konferenci policie zaznělo, že ve vesnici nechťejí být pouze jednu noc: „Poté povstal jeden muž, že mu toto prohlášení nestačí: vesnice by měla odhlasovat, že už nadále nechce žít na jednom místě s Csurárovými, a proto když kohokoliv z nich uvidí v obci, ať ho hned zabijí“.

„Lynčem, který se naštěstí nekonal“, je nazýván též útok obyvatel vesnice na Ěvu Csehovou a Emese Sajtiovou v článku *Menekülő riporter* (Kurír 13.9.1992, *Reportérka na útěku*). Z textu se dozvíme, že Csehová je nejen autorkou výše uvedené reportáže, ale že připravila pro rozhlas přímý přenos události v Kétegyháze. Jelikož v ulici, kde ke žhářskému útoku došlo, byli v danou chvíli přítomni jen Romové, novinářka poskytla v rozhlase prostor jim. Když je den poté někdo ve vesnici spatřil, vesničané zaútočili na Emese Sajtiovou, kterou si s ní spletli, a nadávali jí „cikánská kurvo“. Před „lynčem“ novinářky zachránil jen manžel Sajtiové, který je vtáhl do rozjetého auta.

„Lynčem a rabováním“ je nazván útok na romské oběti také v článku *Az elmúlt hét műbalhéja* (*Umělý průšvih z minulého týdne*); uvedení události v Kétegyháze do souvislosti s ubitím černocho policí v Los Angeles podtrhuje etnický charakter konfliktu. V perexu článku je ale za příčinu události označeno právě to (na rozdíl od události v Los Angeles), „že policie nedělala, co bylo její povinností“, „že nezabránila výtržností rodiny Cs., jichž se ve vesnici dopouštějí už léta“. Autor označuje v úvodu svého článku oběti bezpříznakově jako „rodinu Cs“, kdežto útočníky jako „bílé domorodce“.

V článku *Krimi vagy pogrom?* (Kurír 15.9.1992, *Detektivka, anebo pogrom*) nejsou události v Kétegyháze sice hlasy z článku přímo označeny jako „pogrom“, toto pojmenování je zavedeno jen titulkem jako opozitum k pojmenování „kriminální čin“, o kterém mluvil v souvislosti s uvedeným případem před parlamentem ministr vnitra. Jeho interpretaci opozice odmítla a varovala před bagatelizací případu.

O tom, že se pojmenování „pogrom“ stalo součástí mediálního diskursu o obou případech, svědčí i článek *Pogrom pedig nincs* (Heti Kis Újság, 18.9.1992, *A není to pogrom*). V něm se píše o útoku „vesnického lidu“ jako o „brutální“ odvetě, „připomínající lynč“. Tento článek je pozoruhodný také tím, že jako jeden z mála analyzovaných textů označuje romské aktéry obou události jako „oběti“: „Píšu, byly to oběti, možná se několik čtenářů nad tímto výrazem zarazí, protože si snad mnozí mohou myslet, že iniciátorem události byli Cikáni. Proč terorizovali vesnici, proč kradli hrušky? Ale takto se nemůžeme nikdy ptát! Mysleme jen na rumunské šovinisty a na jim podobné slovenské a – nechodme tak daleko – maďarské druhy. Lid, národ nikdy nelze označovat přívlastky, i když to ve všedních dnech od svých lidských druhů nesčetněkrát slyšíme.“ Sám článek ovšem o pár řádků níže vyjímá ze souboru charakteristik „maďarského člověka“ „rasovou diskriminaci“, srov. „Maďarskému člověku je – i přes špatné příklady – rasová diskriminace cizí“.

Článek *Értelmetlen pogromról beszélni* (Pesti Hírlap 18.9.1992, *Je nesmyslné mluvit o pogromu*) svým titulkem jednoznačně popírá, že by v Kétegyháze a Tuře šlo o pogrom. Text uvádí z prohlášení Romského parlamentu mimo jiné tu část, ve které jsou oba případy tímto

orgánem označeny „za útoky a agresí blížící se pogromu”.²⁴ Vedle citovaného vyjádření předsedy romského parlamentu stojí výrok tajemníka výboru pro lidská práva Maďarského parlamentu: „Nejdříve je třeba vyčkat výsledku policejního vyšetřování, to už je ale teď zřejmé, že tu ze strany opozice zazněla vyjádření, která jsou přehnaná a vyvolávají nálady. Je nesmyslné obviňování mluvit o pogromu”. Autor tak sice dává zaznít rozdílným hlasům, ale v titulku je jeden z nich upřednostněn.

5.1.8 Studie Istvána Csurky – další fragmenty dialogické sítě

V analyzovaném materiálu se obě události opakovaně dávají do souvislosti s tehdy často diskutovanou „studií Istvána Csurky”, maďarského dramatika a v té době i poslance za Maďarské demokratické fórum (MDF), tj. nejsilnější vládní stranu. MDF se ovšem od této studie určitým způsobem distancovalo (obvykle se uváděla slova tehdejšího premiéra a předsedy MDF, který ji označil „za součást Csurkovy spisovatelské tvorby”).

Ve zprávě *A Roma Parlament állásfoglalása, A kétegyházi események várhatóak voltak* (Népszabadság 19.9.1992, *Stanovisko Romského parlamentu, Události v Kétegyháze se daly očekávat*) je Csurkova studie ústy předsedy Romského parlamentu označena přímo za jeden ze zdrojů konfliktů: „...z takových jevů, jakými jsou odkazy Csurkovy studie (...), problém skinheadů a útoky proti Cikánům je možné složit podstatu jevu”. Tento hlas přímo odmítá „stanovisko, podle kterého v pozadí událostí v Kétegyháze a v Tuře nestojí rozpory etnického, nýbrž pouze osobního charakteru”, a vidí v nich pouze nečinnost policie, která svým chováním „rozněcovala vášně”.

O tom, že se tu jedná o fragment dialogické sítě, svědčí i fakt, že odkazy na Csurkovu studii se objevují v rozmezí od 14. do 19. září. První zmínka o ní v již zmíněném článku *Az elmúlt hét műbalhéja, A CNN nem jár Kétegyházára* (Kurír 14.9.1992, *Umělý průšvih z minulého týdne, CNN do Kétegyházy nejezdí*) ještě není explicitní; její interpretace vyžaduje znalost etnografického pozadí: hrozba rasových nepokojů vzrostla „obzvlášť od té doby, co jistý jiný Cs. vyšel s hřebíky a s kladivem v rukou před radnici a přibil svoji **osmistránkovou studii** (tučně E.G.) pod místní hlasatelnu”. Sekvenčně je zřejmé, že se zde nejedná o zástupce rodiny Cs. (o kterém v textu již dříve byla řeč), ani o požadavky postižené rodiny, které zazněly před radnicí jako „výhrůžka” (jak informovaly mimo jiné články *Elég a rettegésből!, Kétegyházán önbíráskodásra készülnek? Békés Megyei Hírlap 10. 9.1992, – Dosti strachování!, V Kétegyháze se chystají na samosoud? či A rettenet éjszakája Kétegyházán, „Minket huzigálnak a bíróságra egy cigány miatt!”, Tartani kell hasonló esetektől, Magyar Hírlap 11.9.1992 – Noc hrůzy v Kétegyháze, „Vláčí nás po soudech kvůli nějakému Cikánovi” apod.).*

Csurkova studie se v této souvislosti stala předmětem politického diskursu i v parlamentu: podle již zmíněného článku *Krimi vagy pogrom* (Kurír 15.9.1992, *Detektivka, anebo pogrom*) ministr vnitra Boross „bránil i Csurku, když řekl, že odkazy na něho překračují dokonce i jako hyperboly morální a intelektuální hranice”. Podle zprávy *Jobbra Csurkától (Napravo od Csurky?)* o jednání parlamentu, uveřejněné na konci reportáže Otilie Soltové nazvané *Füst, Tudósítás Kétegyházáról* (Beszélő 19.9. 1992, *Kouř, Zpravodajství z Kétegyházy*), se v parlamentu dokonce hlasovalo o návrhu jedné poslankyně, která navrhla, aby parlament projednal iniciativu Toma Lantose (poslance maďarského původu v americkém kongresu) a přijal usnesení o tom, aby „se v americkém kongresu nezabývali Csurkovou studií”.

Mechanismus fungování dialogické sítě stojí i v centru komentáře *Sörétes gondolatok* (Népszabadság 15.9.1992, *Myšlenky se střelným prachem*). Autor uvádí název studie I. Csurky

²⁴V článku *A Romaparlament állásfoglalása az erőszakos fellépésről* (Népszabadság 19.9.1992, *Stanovisko Romského parlamentu k násilnému vystoupení*) se však objevuje i jiná část daného prohlášení, ve které se mluví přímo o pogromu: „není spravedlivého pogromu, jen nelidského a iracionálního”.

(*Néhány gondolat* – Několik myšlenek), zveřejněné v Magyar Fórum²⁵, a její klíčové myšlenky dává do souvislosti s událostmi v Kétegyháze a Tuře. Příčinná souvislost tu podle jeho názoru není: „*Vsadím se, že (hlídač z obce – E.G.) mezi dvěma frťany slivovice neprobíral se svými kámoši ty řádky, podle kterých 'bez prezentace síly nelze dělat politiku'. Stejně jako dva nešťastníci (oběti tragédie v Tuře – pozn. E.G.) (...) nešťastný hlídač nečetl ani to, že '...věru, náš úpadek má i genetické důvody. Musíme vzít na vědomí, že spolu s námi příliš dlouho žijí ve ztížených, ba mnohonásobně ztížených podmínkách vrstvy a skupiny lidí, v nichž přisnost přirozeného výběru nefunguje, protože nemá smysl. Společnost teď musí podporovat silné, životaschopné rodiny, které se organizují pro práci a výkonnost, tyto rodiny je třeba prezentovat jako citový model'*”). Autor komentáře se však domnívá, že je třeba se zamyslet nad tím, jak se „*myšlenky*” některých lidí „*mohou stát 'materiální silou'*. *Ne zde a nyní, ale obecně. (...) O to jde, drazí přátelé, že obdobných 'několik myšlenek' (...) se velice rychle stává či může stát 'materiální silou'. A abych i jinak zůstal u Marxe: lidé 'to nevědí, ale dělají'*”. Komentátor jednoznačně označuje romské aktéry událostí v Tuře jako *oběti*; za obět' však považuje i hlídače; zároveň ale anticipuje nesouhlasnou reakci: „*Čímž ovšem nechci říci, že stojím na straně spravedlnosti se střelným prachem*”.

Csurkovy studie se patrně týká i poznámka v rozhovoru Gábora Somogyiho s „úspěšným Romem”, policejním kapitánem Lajosem Villásem (*Ugyanaz a cipő szorítja a magyar melóst, mint a cigány melóst, "Fájt a Borgulya-interjú", Mitől félnek a cigány szervezetek?*, Pesti Hírlap 24.9.1992, *Stejné boty tlačí maďarského i cikánského dělníka*, „*Interview s Borgulyou mě bolelo*”, *Čeho se bojí cikánské organizace?*). Villás se v něm kromě otázek vztahujících se k jeho úspěšné biografii vyjadřuje též k aktuálnímu společenskému dění, mimo jiné i k případům Kétegyháza a Tura: „*Kétegyháza není Tura. (...) Tura, to je už těžký případ. Je na něm dobře patrné stanovisko známého představitelů čelné politické strany. Protože lidé mluví o tom i onom, a taky o politice. Bez ohledu na to tvrdím, že skutečná maďarsko-romská otázka či nevráživost neexistuje*”.

Výše citovaná pasáž z Csurkovy studie o „*genech ve ztížených podmínkách*” je uvedena výrokem tajemníka Romského parlamentu i v článku *A félelemkeltés technikája* (Népszabadság 16.9.1992, *Technika vytváření strachu*) jakožto jeden z příkladů toho, že tyto události „*lze zpětně odvodit z politiky*”. Článek *Pogrom pedig nincs* (Heti Kis Újság 18.9.1992, *A není to pogrom*) přímo dokládá hypotézu, že mediální diskurs se stává součástí každodenní komunikace, mimo jiné i mezi politiky a novináři: „*Nedávno – v souvislosti s Csurkovou studií – jsem (tj. autor článku – pozn. E.G.) si povídal s jedním parlamentním poslancem cikánského původu. Jak řekl/a²⁶, několik tvrzení a několik adjektiv Csurky ho/ji uráželo nikoli v jeho/ její cikánské příslušnosti, ale v jeho/jejím maďarství*”.

V těchto článcích jsou též četné přímé odkazy na odpovědnost vlády za daný stav. To, že „vláda” svoji mediální image v této souvislosti vnímá, dokládá další „tah” v dialogické síti, článek *Az etnikai kisebbségi hivatal állásfoglalása (Stanovisko úřadu pro národní a etnické menšiny)*, v němž jsou uvedeny četné citáty z dosud uveřejněných článků kritických vůči vládě. Vydané Stanovisko staví proti uvedeným citátům fakt, že „*Parlament a vláda v uplynulých dvou letech podpořily chod cikánských organizací celkem 180 miliony forintů*” i další – především finanční podporou ze strany vlády (např. financování listu Romského parlamentu, zvýšená finanční podpora na školení romských dětí, plán zřízení romského gymnázia apod.). Prohlášení v závěru zdůrazňuje, že „*tyto články, které generalizují, urážejí a jsou plny obvinění, nenapomáhají řešení nepochybně závažných společenských problémů Romů*”.

²⁵ Jde o noviny, jejichž šéfredaktorem je právě István Csurka.

²⁶ V maďarštině v takových větných konstrukcích nelze v důsledku absence gramatického rodu rozeznat z textu přirozený rod.

5.2 Příklad Tura

5.2.1 V dosud analyzovaných člancích jsme často uváděli citáty vztahující se i k událostem v Tuře; k druhé události došlo totiž krátce po útoku v Kétegyháze, a i z toho důvodu byly obě události v tisku dávány do souvislosti. Dále se budu věnovat jen tomu, co je pro případ Tura specifické. První zveřejněné zprávy jsem bohužel neměl k dispozici.²⁷ V prvních dvou reportážích, *Rémületben, gyászban* (Esti Hírlap 15.9.1992, *Ve strachu, v smutku*) a *Rendes embernek ismerték, Sörétek szakították le az asszony hüvelykujját, Hiába könyörgött az életéért* (Mai nap 15.9.1992, *Znali ho jako pořádného člověka, Prst ženy byl stržen kulkou, Marně prosila o život*), jsou předznamenána témata, o kterých se diskutuje i v dalších člancích, tj. především to, zda šlo o „krádež“, či o „sbírání“ spadných hrušek, a zda hlídač „jednal v sebeobraně“.

V prvním z těchto textů je zastřelení dvou lidí (etnických Romů) označeno jako „samosoud“ hlídače ovocných sadů. Autor textu rozmlouvá s rodinou pachatele, která se schovává „před pomstychtivými Cikány z Tury“ na bližší neurčeném místě. Rodina pobouřeně vypráví o svém nynějším těžkém údělu („*takto se nedá žít*“), a na poznámku novináře, že „*dva lidé přece jen zemřeli úplně bezdůvodně*“, její členové namítají: „*A nás je tu devět*“. Reportáž pokračuje v Tuře, rozhovorem s rodinnými příslušníky jedné z obětí. Jeden z Romů zde polemizuje s verzí, kterou do obecného oběhu uvedl zřejmě pachatel a podle ní šlo o střelbu v sebeobraně – muž, přistižený při krádeži, ho údajně napadl), resp. o nešťastnou náhodu – při výstřelu kohoutkem zbraně zavadil o větev a zastřelil ženu, kterou honil v houští. Podle zmíněného Roma však není jasné, „*proč je nutná sebeobrana před člověkem, který tahá v obou rukou plné koše*“; a druhá oběť už ležela, když do ní hlídač střílel. Dotázaní Romové také problematizují kategorizaci počinání obětí jako „*krádeže hrušek*“: jen „*jsme paběrkovali, což dělá každý, když už úrodu posbírali. Maďari i Cikáni. Jdeme, a posbíráme, co zůstalo na zemi. Manžel dostává podporu v nezaměstnanosti, moje podpora právě teď vyprší, a z čeho pak budeme žít? A jak děti vyrostou bez otce?*“ Další romský hlas charakterizuje místní Romy v polemice s vlastnostmi, které jsou patrně romské komunitě obecně přisuzovány: „*My nežijeme v chatrčích, ale v kamenných domech, každý praceschopný člověk z nás pracuje, už jsme vychovali i inženýry, učitele, kadeřnice, právníčku, jedním slovem i inteligenci*“. Pachatele popisují jako člověka, který „*vyhrožoval už i dříve a neměl rád Cikány. Byl milicionářem, ale vyhodili ho i od nich. Takovému ničemovi dává maďarský stát do rukou zbraň*“. Romové také žádají zveřejnění záběrů policejních fotografií mrtvých v televizi, protože „*z nich se může každý přesvědčit, že Varjú (tj. pachatel, E.G.) je nezlikvidoval v sebeobraně*“.

Poslední hlas reportáže patří muži, který s pachatelem mluvil pět minut po události. Tento mluvčí se vedle popisu toho, jak byl rozrušen, zmiňuje i o jeho problematickém rodinném životě.

Druhá reportáž, nazvaná *Rendes embernek ismerték, Sörétek szakították le az asszony hüvelykujját, Hiába könyörgött az életéért* (Mai nap 15.9.1992, *Znali ho jako pořádného člověka, Prst ženy byl stržen kulkou, Marně prosila o život*), poskytuje v úvodu informace od velitele Župního oddělení policie, podle kterého až balistické a lékařské vyšetření prokáže, zda šlo o oprávněné použití zbraně a kdo z aktérů (tj. pachatele a dvou svědků, kteří utekli) „*mluví pravdu*“. Pachatel je tu prezentován jako „*pořádný člověk*“, který „*dlouhá desetiletí pracuje v družstvu*“, kde „*s ním nikdy nebyly žádné problémy*“. A navíc: „*Zbrojní pas předpokládá čistý trestní rejstřík, tzn. nikdy nepřišel do rozporu se zákony. Po událostech neutekl, ale sám se přihlásil u svého šéfa*“. V reportáži je v přímé řeči citován hlídač, který popisuje událost podobně, jako tomu bylo ve výše uvedené reportáži, tj. jako sebeobranu a jako náhodný výstřel. Do sadu šel v tu dobu

²⁷ Ostatně: ke komplexní analýze obou případů by nepochybně bylo nutné znát i informace, které se objevily v nejsledovanějších masmédiích: v televizi a v rozhlasu, na jejichž zprávy – jak níže uvidíme – se tištěná média čas od času odvolávají.

proto, že „tak kolem páté, půl šesté sem chodili krást Cikáni. Jak říkám, téměř každý den jsem musel vystřelit varovný výstřel“. Slova přímého svědka uvádí druhou verzi: „...na to místo chodila sbírat spadané hrušky celá vesnice. Dosud s tím nebyly žádné problémy, hlídači nikdy nic neříkali. Jen ten nový člověk se s námi nemohl smířit“. Podle tohoto mluvčího na výzvu hlídače tři Romové vysypali nasbírané hrušky, jen jeden z nich prosil hlídače, aby „mu to dovolil odnést domů dětem. Načež on hned sundal zbraň a střílel“. Ostatní začali podle svědka utíkat, jeden z nich – sestřenice zastřeleného – upadla a hlídač ji zastřelil („Marně prosila o život“). Autoři reportáže soudí, že pravda je skryta „někde mezi těmi dvěma“ verzemi, a dokládají to rozpory mezi uvedenými verzemi a literou zákona (především s definicí sebeobrany) i základními poznatky z balistiky. Zdůrazňují, že zjistit pravdu jsou „kompetentní jen odborníci a vyšetřovatelé“. Důsledně se přitom vyhýbají etnické kategorizaci.

Autor komentáře *Lövések után* (Magyar Nemzet 16.9.1992, *Po výstřelech*) naopak píše „o cikánské otázce“ a připomíná v této souvislosti případ z dřívějšíka, kdy se vedení jeho gymnázia rozhodlo, že jediný Rom, který školu navštěvuje, „musí dostudovat stůj co stůj“. Události v Kétegyháze a v Tuře (v textu nejsou rekapitulovány a píše se o nich jako o známých) jsou pro autora příkladem toho, že se dnes „cikánská otázka ukazuje v drastičtější podobě“. Podle jeho názoru zatím nelze předvídat jejich důsledky, tedy rozhodnout „zda šlo o trestný čin, pogrom, náhodnou shodu anebo společenský signál, (...) že pohár brzy přeteče“. Komentátor dále píše, že „by byl nakloněn říct, že šlo o kriminální čin, jakých jsou v tomto státě, kde koneckonců není bezpečnost občanů tak dobrá, desítky. Ale proč bylo pak zapotřebí, aby velitel župní policie vyzval Cikány ke klidu? Protože jsou Cikáni? Ne. Protože se obával rozpoutání vášní. Zda ty dvě věci souvisí, to už ovšem nevím. U nás totiž vždycky za vším je 'něco'“.

Časopis *Pesti Riport* v článku *Mondj egy imát a lelki üdvökért!, Gyilkosnak, tolvajnak, börtönben a helye!* (17.9. 1992, *Pomodli se za spásu jejich duší! Vrah i zloděj patří za mříže!*) v minianketě zjišťuje názory, „člověka z ulice“. První respondent (fotograf) říká, že „není třeba krást hrušky a hlídač pak nebude nervózní“, a odvolává se na vysokou kriminalitu „Cikánů“, uváděnou ve statistikách. Druhý dotázaný (dělník) se redaktora „zeptá“, zda mu „věří, že tahání beden je těžší než krádeň hrušek“. Ale dodá, že „ten, kdo kvůli tomu zabije člověka, musí stejně být velký vůl“. Mladý kněz vyzývá k modlitbě „za oba zavražděné zloděje, i za vraha“, protože „hřích je třeba odpustit, ale před tím očekáváme pokání“. Dlouholetý známý hlídače „nemá ani tušení, co se s ním stalo“, znal ho totiž jako „svědomitého, klidného člověka“. Dotazovaná ošetřovatelka zpochybňuje interpretaci, kterou zaslechla v rádiu, že „Cikáni šli sbírat spadané ovoce. Měli říct: šli krást.“ Obchodník s textilem soudí, že „Vrah i zloděj patří za mříže“. Jediný oslovený Cikán uvádí, že: „Kdo krade, ten by měl být potrestán za to, že kradl, a ne kvůli tomu, že je Cikán. Jestlipak by hlídač střílel i v tom případě, že by ti čtyři lidé nebyli Cikáni?“

5.2.2 Zpráva, či zkreslování?

Rozsáhlým článkem *Guanó*²⁸ (19.9.1992) se k událostem v Kétegyháze vrací list Népszava. Článek je koláží různých hlasů, citací různých částí dokumentů, která svou zdánlivě nestrukturovanou, náhodnou podobou dokumentuje, jako složitě se rodil „pravdivý obraz“ událostí v Kétegyháze (odtud patrně i paralela s názvem – srov. pozn. 27). Pro celý článek je typická etnická kategorizace případu a na rozdíl od ostatních analyzovaných článků se zde objevuje názor (mj. i starostův), že domy Csurárových možná nezapálili „Neromové“, ale sami Csurárovi? Jako hlavní argument pro tuto možnost se uvádí, že policie ulici, kde k útoku došlo, uzavřela. Táž pochybnost se objevila v reportáži *A polgármester szerint korán érkeztünk,*

²⁸ Slovo „*guano*“ je v maďarském společenském vědomí známé z tvorby maďarského básníka Attily Józsefa, který ho použil k přirovnání nánosů těžké meziválečné doby na lidských duších.

Kétegyháza nyugalomra vágyik (Új Magyarország 29.9.1992, *Podle starosty jsme přijeli předčasně, Kétegyháza touží po klidu*). Svůj „pozdní zájem“ o danou událost vysvětluje deník tím, že „tři neděle chrlil tištěný i elektronický tisk protichůdné zprávy o událostech, které se odehrály v dosud téměř neznámé vesničce Kétegyháza. Poté, co se vášně poněkud uklidnily, jsme se pokusili zjistit: co se stalo, (...), proč se to stalo, (...) a jak by bylo možné obdobným událostem předejít? Nespěchali jsme tedy, ale podle starosty jsme přijeli i tak příliš brzy“. Text dává prostor také Romům, ale oproti analyzovaným článkům je mnohem nevyváženější nejen co do počtu reakcí, ale především co do argumentace.

Článek *Hír, hírérték, torzítás, Rostock = Kétegyháza, Tura?* (Új Magyarország 25.9.1992) byl uveden v rubrice *Stanovisko*. Události v Kétegyháze a Tuře – podle autora šlo o „dobře načasovanou bombu“ – jsou tu zapojeny do nového, podstatného vnitropolitického kontextu, srov. „od pečlivých informátorů liberálních médií dozvěděli, že (...) i v Maďarsku – obdobně jako v Rostocku – řádí nacionalismus.“ Oba případy jsou chápány jako součást tzv. „mediální války“, která v té době v Maďarsku probíhala a v níž se podle mínění druhé strany snažila „liberální média“ (např. veřejnoprávní rozhlasová stanice Kossuth, jejíž ředitel Cs. Gombár byl v té době kritizován vládní koalicí) diskreditovat vládu a Maďary jako netolerantní národ. Samy události v Kétegyháze i v Tuře stojí v tomto expresivně laděném textu na okraji zájmu; jde spíše o to, jak by objektivní média měla o obdobných případech informovat; list uvádí příklady, jak by informace o podobných případech měly vypadat.

Lze tedy říci, že poslední tři články se výrazně liší od vyváženějších postojů ostatních analyzovaných médií tím, že přímo odmítají uvažovat o daných událostech v etnických kategoriích; nereflektovaným užíváním těchto kategorií však dokládají jejich relevanci.

6. Závěr

Obraz etnika je složitý, dynamicky se měnící fenomén, který se permanentně utváří ve vědomí lidí v komplexní interakci s realitou. Součástí této reality jsou i média, v kterých se nejen staticky reprodukuje realita, nýbrž sama média tuto realitu vytvářejí: média jsou jedním z prostředků, pomocí kterých se v myslích čtenářů spojují časově i teritoriálně vzdálené události, akty, dění, o kterých by se jinak třeba vůbec nedozvěděli. Usouvztažňováním časově i teritoriálně vzdálených událostí vytváří média určitý obraz světa. Témata nastolená médii se pak stávají součástí každodenní komunikace. Ve výše uvedených textech jsem proto analyzoval, jaké kategoriální vlastnosti jsou Romům připisovány novináři i přímými i nepřímými aktéry sledovaných událostí, jejichž výpovědi jsou v člancích reprodukovány.

Mluvčí, jejichž názory jsou v textech citovány či parafrázovány, připisují Romům nejčastěji – implicitně či méně často explicitně – atributy jako „kriminalita“, „chudoba“, „nezaměstnanost“, „nedostatečné vzdělání“, které tak či onak odkazují k sociální inferioritě tohoto etnika.²⁹ Novináři se explicitnímu protiromskému postoji důsledně vyhýbají a většinou deklarují svou vstřícnost vůči Romům. Tím, že při popisu událostí užívají etnické kategorie někdy i tam, kde to není relevantní, paradoxně napomáhají reprodukci etnických stereotypů a přispívají ke zvýšení etnického napětí (srov. např. komentář uvedený v 5.1.4, ve kterém jsou události v Kétegyháze dávány do kontextu s antisemitismem). Věc lze tedy snad shrnout tak, že analyzované texty svědčí o tom, že v Maďarsku existuje etnické napětí mezi Romy a Neromy a že sám dobrý úmysl novinářů psát o Romech pozitivně či vstřícně k zmírnění tohoto napětí nestačí. Někdy se dokonce může obrátit ve svůj opak.

²⁹Stranou ponechávám profesionální, novinářský aspekt práce s těmito hlasy, tj. např. to, koho se novináři ptají, zda citují přesně apod. Jde mi především o identifikaci etnických stereotypů v těchto výrociích obsažených.

Obě události jsou zapojovány do (inter)etnického kontextu (především romsko-neromského, ale i jiných, např. maďarsko-židovského), a to i v případě Kétegyházy, kdy se téměř ve všech článcích zdůrazňuje neetnický charakter daného trestného činu. Do etnického kontextu oba případy zapojují především autoři článků a Romové (obyvatelé obou vesnic a představitelé romských organizací). Do jiných, neetnických kontextů včleňují sledované události především představitelé vlády, vládnoucích politických stran, novináři provládních tiskovin (tj. představitelé výkonné moci, odpovědní mj. i za aktuální bezpečnost svých občanů) a neromští obyvatelé z Kétegyházy. (Zabití dvou Romů v Tuře bylo z etnického kontextu vypořádáno jen ojediněle.) Tyto dvě „skupiny“ tak podle mého názoru činí proto, že nemají zájem na tom, aby se soužití většinového obyvatelstva s Romy stalo politickým problémem. Motivace obou skupin je ovšem jiná: politici nechtějí problém řešit, „chrání“ pozitivní obraz země, neromští obyvatelé obou míst „politickou“ kontextualizaci případu odmítají nejspíš proto, že nechtějí řešit soužití Romů a Neromů vůbec, ale právě jen v jejich obci.

Seznam a charakteristika excerpovaných periodik

Békés Megyei Hírlap (česky: *Békéšské župní noviny*) – regionální deník, který vychází v župě Békés od 30. března 1991 (tamtéž jej od 5. listopadu 1956 vydával *Župní výbor Maďarské socialistické dělnické strany* pod názvem **Békés megyei népújság** (česky: *Lidové noviny békéšské župy*). V záhlaví má motto: *A haza minden előtt!* – Vlast nade vše!

Beszélő (česky: *Hovorna*) – politický časopis, oficiálně vydávaný od 27. září 1989 (v letech 1981-1989 vycházel pod tímž názvem jako samizdat). 20. července 1995 zanikl, od března 1996 vychází znovu jako kulturně-politický měsíčník.

Esti hírlap (česky: *Večerní noviny*) – deník, vydávaný od prosince 1956 do 11. listopadu 1996.

Hajdú-bihari napló (česky: *Hajdú-biharský deník*) – deník, vychází od 14. listopadu 1956 v *Debrecíně*. Dříve ho pod stejným názvem vydával Župní výbor Maďarské socialistické dělnické strany.

Heti Kis újság (česky: *Týdenní Malé noviny*) – politický týdeník, vydávaný od 11. ledna 1991 do 27. května 1994 *Nezávislou malorolnickou stranou*. Předcházel mu týdeník **Kis újság** (česky: *Malé noviny*), vydávaný stejnou stranou v období od 1. června 1989 do 20. prosince 1990. Ještě předtím existoval časopis téhož názvu (v letech 1887-1922, 1926-1952 a 1956). Později se časopis *Kis újság* rozdělil na *Heti Kis újság* a **Független magyar újság** (česky: *Nezávislé maďarské noviny*). Posledně jmenované periodikum vycházelo od 25. května 1992 do 8. ledna 1995 jako týdeník. Týdeník pod názvem **Kis újság** byl obnoven 13. března 1998. Motto časopisu se s každým číslem mění.

Kurír – celostátní deník s ranním a odpoledním vydáním, existuje od 2. července 1990. Odpolední verze byla zrušena 16. října 1992, místo ní od 19. října 1992 do 12. února 1993 vycházel **Esti Kurír** (česky: *Večerní kurýr*). Deník se stejným názvem vycházel už v letech 1923-1944.

Magyar Nemzet (česky: *Maďarský národ*) – celostátní deník s budapešťským a regionálním vydáním. Vychází od 1. května 1945. Dříve ho vydávala *Vlastenecká lidová fronta* (*Hazafias Népfront*³⁰). Regionální vydání existuje od roku 1948. Deník je v současnosti zpřístupněn i na Internetu.

Magyar Hírlap (česky: *Maďarský zpravodaj*) – celostátní deník s budapešťským a regionálním vydáním. Vychází od 6. dubna 1968 (regionální od 21. května 1968), dříve vydávaný *Radou ministrů – Minisztertanács*. V současnosti má i internetovou variantu

Mai nap (česky: *Dnešní den*) – deklarovaně nezávislý ilustrovaný deník, který je vydáván od 8. února 1989. Jako motto uvádí: *Haza és haladás* – Vlast a pokrok.

Népszabadság (česky: *Svoboda lidu*) – celostátní deník s budapešťským a regionálním vydáním, který vychází od 2. listopadu 1956 (regionální patrně od roku 1957). Dříve byl listem ústředního orgánu *Maďarské socialistické dělnické strany*. Jako první maďarský deník byl zpřístupněn na Internetu.

Népszava (česky: *Slovo lidu*) – celostátní deník, vychází od 1. února 1880. V období od 1. února 1958 do 30. prosince 1995 měl i regionální vydání. Má též internetové vydání.

Pesti Hírlap (česky: *Pešťský zpravodaj*) – dříve celostátní společenský, hospodářský a kulturní deník, který vycházel od 8. února 1992 do 4/5. června 1994. Bezprostředně mu předcházel deník **Reggeli Pesti hírlap** (česky: *Ranní Pešťský zpravodaj*), vydávaný od 14. dubna 1990 do 7. února 1992. Ročník uváděný v záhlaví deníku **Pesti Hírlap** však navazoval na stejnojmenný list, založený *Lajosem Kossuthem*. Jeho motto zní: *Sine ira et studio*.

Pesti riport (česky: *Pešťská reportáž*) – zábavný deník (pondělí až pátek), který vycházel od 2. září 1991 do 22. ledna 1997. Bezprostředně na něj navazoval **Pesti bulvár** (česky: *Pešťský bulvár*), vydávaný krátce od 23. ledna 1997 do 30. dubna 1997. Od 1. prosince 1997 pokračuje pod názvem **Riport** (česky: *Reportáž*).

Reform (česky: *Reforma*) – deklarativně nezávislý demokratický magazín, který od 23. září 1988 vychází jako týdeník.

Új Magyarorszá (česky: *Nové Maďarsko*) – deník, který měl budapešťské i regionální vydání. Vycházel od 15. března 1991 do 2. prosince 1997 (budapešťské vydání), respektive od 10. května 1991 do 30. prosince 1995 (regionální vydání).

³⁰ Obdoba české Národní fronty.

Seznam citovaných textů

- MTI – (OS): Kétegyházi önbíráskodás. Magyar Nemzet 10. 9. 1992.
- Kőváry E. Péter: A félelem éjszakája Kétegyházán, Fegyveres bosszúval fenyegetőzik a sértett család. Népszabadság 10. 9. 1992.
- B. Sajti Emese: Elég a rettegésből!, Kétegyházán önbíráskodásra készülnek? Békés Megyei Hírlap 10. 9. 1992.
- Cseh Éva: A rettenet éjszakája Kétegyházán, „Minket huzigálnak a bíróságra egy cigány miatt!”, Tartani kell hasonló esetektől. Magyar Hírlap 11. 9. 1992.
- Miklós Gábor: Füstös romok. Népszabadság 11. 9. 1992.
- Tudósítónktól: Nincs nyugalom Kétegyházán, Nyolc embert őrizetbe vettek. Népszabadság 11. 9. 1992.
- Mester Zsolt: Tehetetlen rendőrség, dühödt lakosság, rettegő cigányok, Nem etnikai villongás volt! Pesti Hírlap 11. 9. 1992.
- (danó): Töretlen lincshangulat. Mai nap 12. 9. 1992.
- Danó Anna: Már meghalni sem tudok. Mai nap 13. 9. 1992.
- O.Z.: Menekülő riporter. Kurír 13. 9. 1992.
- Kis Zoltán: Az elmúlt hét műbalhéja, A CNN nem jár Kétegyházára. Kurír 14. 9. 1992.
- Bálint B. András: Rémületben, gyászban. Pesti Hírlap 15. 9. 1992.
- Danó Anna, Illisz L. László: Rendes embernek ismerték, Sörétek szakították le az asszony hüvelykujját, Hiába könyörgött az életéért. Mai nap 15. 9. 1992.
- Tompa Imre: Krimi vagy pogrom? Kurír 15. 9. 1992.
- Pogonyi Lajos: Sörétes gondolatok. Népszabadság 15. 9. 1992.
- Sz. A. J.: A romaparlament állásfoglalása az erőszakos fellépésről. Magyar Hírlap 15. 9. 1992.
- Danó Anna: Mi újság?, Solt Ottilia. Mai nap 16. 9. 1992.
- Ránki Péter: Kétegyháza, Tura és..., A félelemkeltés technikája, Beszélgetés Osztóján Bélával. Népszabadság 16. 9. 1992.
- Romhányi Tamás: Lövések után. Magyar Nemzet 16. 9. 1992.
- Kreicz Tibor: Hága Antónia a kétegyházi és a turai esetről, „Tartok attól, hogy a tömeges szegényedés fokozza a feszültséget”. Hajdú-Bihari Napló 17. 9. 1992.
- Kiss: Vajon ki lesz a felelős a törtétekért?, Önbíráskodás Kétegyházán. Reform 17. 9. 1992.
- F. D.: Mondj egy imát a lelki üdvükért!, Gyilkosnak, tolvajnak, börtönben a helye! Pesti Riport 17. 9. 1992.
- váraljai-: Pogrom pedig nincs. Heti Kis Újság 18. 9. 1992.
- Bednárík Imre: Értelmetlen pogromról beszélni. Pesti Hírlap 18. 9. 1992.
- G. P. (Gleichner Péter): A Roma Parlament állásfoglalása, A kétegyházi események várhatóak voltak. Népszabadság 19. 9. 1992.
- Varjú Frigyes: Guanó. Népszava 19. 9. 1992.
- Solt Ottilia: Füst, Tudósítás Kétegyházáról. Beszélő 19. 9. 1992.
- Az etnikai kisebbségi hivatal állásfoglalása. Új Magyarország 23. 9. 1992.
- Somogyi Gábor: Ugyanaz a cipő szorítja a magyar melóst, mint a cigány melóst, “Fájt a Borgulya-interjú”, Mitől félnek a cigány szervezetek? Pesti Hírlap 24. 9. 1992.
- Pós Péter: Hír, hírtérték, torzítás, Rostock = Kétegyháza, Tura? Új Magyarország 24. 9. 1992.
- Palotás Dezső: A polgármester szerint korán érkezünk, Kétegyháza nyugalomra vágyik. Új Magyarország 29. 9. 1992.
- Antal Anikó: A tragédia után, Tura nem kér a szenzációból. Népszabadság 13. 10. 1992.
- Kőváry E. Péter: Csörte az újságíróval, Kétegyházi konfliktus – politikusi jelenlét. Népszabadság 15. 10. 1992.
- Kőváry E. Péter: Menekülés. Népszabadság 17. 10. 1992.
- Bánrévy, Antal, Némedi, József: *Mellőzött tények*, Népszabadság 17. 10. 1992.

Literatura

- Paulston, Ch. B., Peckham, Donald (ed.) (1998). *Linguistic Minorities in Central & Eastern Europe, Multilingual Matters Ltd*, Clevedon – Philadelphia – Toronto – Sydney – Johannesburg.
- Eglin, P., Hester, S. (1999). Moral order and the Montreal massacre: story of membership categorisation analysis. In P.L. Jalbert (ed.). *Media Studies: Ethnomethodological Approaches*. Lanham – New York – Oxford: University Press of America, 195-230.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Homoláč, J. (1998). *A ta černá kronika!* Brno: Doplněk.
- Hunyady, Gy. (1996). *Sztereotípiák a változó közgondolkodásban*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Nekvapil, J. (1994-1995). Z analýzy polistopadového vývoje českého tisku I, II. *Češtinář* 5, 33-45, 65-75.
- Nekvapil, J., Leudar, I. (1998). Masmediální utváření dialogických sítí a politické identity: případ Demokratické strany Sudety. *Slovo a slovesnost* 59, 30-52.
- Wardhaugh, R. (1995). *Szociolingvisztika*. Budapest: Osiris-Századvég.

Summary

Romanies in the Hungarian Press – The Kétegyháza and Tura “Cases”

This article analyses Hungarian newspaper articles from the period between 10.9.1992 and 17.10.1992 dealing with two crimes committed in close succession in the villages of Kétegyháza (in the south-eastern Békés district) and Tura (in the Pest district), both aimed at ethnic Romanies. (On 8.10.1992 some inhabitants of the village of Kétegyháza attacked the family of the Csurár brothers. One of them – Gábor Csurár – was killed and both their houses were then set on fire. The second case took place in Tura on 12.10.1992, when a watchman in a local orchard shot two people: a man and a woman).

The article is primarily concerned with the contextualisation of the two cases, the way in which different writers worked with the sources of information, what image of the Romanies they drew in their texts and with what stylistic means. It has two aims: 1) to show how newspapers shared in creating these events; and 2) what stereotypes of Romanies they produced or reproduced.

The articles analysed include a wide range of genres: the events were a focus of attention for the Hungarian media over a long time period, giving rise to articles, comment, and interviews with those who were directly or indirectly involved in the events. Journalists generally maintained an appropriate distance from the events, giving voice to different (direct and indirect) parties, giving space to all those involved in the events. The cases were viewed largely in an inter-ethnic and political context. An attempt to extract the case from the inter-ethnic context (particularly for the events in Kétegyháza) and so atomise them was typical of Hungarian Police sources and pro-government newspapers. On the other hand, newspapers close to opposition parties set the events in a multi-ethnic or race-related context (the relations of Hungarian minorities in neighbouring countries with the non-Hungarian majorities in those countries, or, for example, Hungarian-Jewish or Black-White relations).

The interpretations of the events by the inhabitants of the villages in question (i.e. those directly involved) are characterised by a dependence on stereotypes of Romanies (that they steal, do not work, are aggressive, etc.), thus making the illegal actions and attitudes of the perpetrators seem less serious, while the victims are only occasionally categorised as such (particularly in the case of Tura).

Both cases rapidly became part of a broader political discourse focused around the question of whether or not these were racially motivated criminal acts, or indeed a pogrom.

An important factor in the formation of the image of the Romany in Hungary in that period was the fact that a democratic minorities law was being prepared, which then guaranteed all ethnic minorities a wide-ranging autonomy. There was already a journalists' code of ethics, which was a strong influence on the development of generally accepted ways of writing about minorities, while analyses mapping out the image of the Romany were already appearing in the Hungarian press.